

15. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник. / В. Франкл — М.: Прогресс, 1990.- 368 с.
16. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М.С. Яницкий - Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. - 204 с.

В работе проведен сравнительный анализ особенностей ценностных ориентаций и социально-психологической адаптации в группах студентов высшего учебного заведения, отличающихся спецификой будущей профессии. Исследованы подгруппы студентов, характеризующиеся гармоничной и не гармоничной структурой ценностных ориентаций.

The comparative analysis of the features of the valued orientations and socially-psychological adaptation in the groups of students of higher educational establishment, which different the specific of future profession, is conducted. The sub-groups of students, characterized by the harmonious and not harmonious structure of the valued orientations, are investigational.

©2012 р.

О. В. Бобіна, І. Є. Чугуєва (м. Миколаїв)

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ З КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасний спеціаліст повинен не лише володіти певними знаннями, вміннями та навичками, а має бути носієм професійного потенціалу, який забезпечує ефективність діяльності в умовах соціально-економічних трансформацій, досягнення професійних цілей і перспективний розвиток, що потребує нової якості підготовки фахівців в умовах вищого навчального закладу. Як підкреслюють дослідники проблем вищої школи (М. І. Дьяченко, Л. О. Кандилович, Т. П. Коваленюк, В. Г. Кремень, П. В. Лушин, С. М. Ніколаєнко, О. М. Новіков та ін.), сучасні завдання професійної освіти, а також скорочення інноваційних циклів підштовхують до створення нового освітнього простору та проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента. При цьому важливим є розкриття психологічних зв'язків у системі «особистість – професія» в умовах вищої школи (Г. О. Балл, В. М. Галузинський, Н. Г. Иванова, Е. Ф. Зеєр та ін.). Особливо це стосується підготовки спеціалістів у галузі комп'ютерних технологій, оскільки ця сфера на сьогодні визначає головні напрями науково-технічного прогресу, забезпечує великий обсяг просування фінансових ресурсів, формує найбільш динамічний ринок праці тощо. Ці спеціальності є дуже популярними, але молоді люди часто-густо бачать їх крізь «рожеві окуляри» і не мають уявлення про велику напруженість і специфічність вимог до спеціаліста в цій сфері. У зв'язку з цим виникає питання про доцільність одержання відомостей щодо характеру та специфіки діяльності, умов праці, професійно важливих якостей і ключових кваліфікацій працівника вже на самих ранніх етапах професійної підготовки. Це допоможе молодій людині зорієнтуватися на ринку праці, правильно оцінити свої шанси, індивідуально точно співвіднести стратегії пошуку шляхів професійної реалізації зі своєю особистою цінністю як професіонала. А це, в свою чергу, потребує свідомої активізації особистісного потенціалу студента вже на початку професійного навчання, проектування і формування адекватної професійної Я-концепції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психологічної підготовки до професійної діяльності вже була предметом уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, у працях яких закладено певну теоретичну і методичну базу для її розв'язання. Так, визначено загальні принципи професійно-психологічної підготовки (І. О. Баплицький, Є. О. Клімов, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, Н. С. Пряжніков, В. А. Семиченко та ін), методи активізації професійного та особистісного розвитку людини (О. І. Бондарчук, А. О. Деркач, Г. М. Кот, В. Г. Лоос, В. О. Сластьонін, І. В. Сингаївська та ін.), умови формування психологічної готовності до різних аспектів професійної діяльності (Т. М. Дзюба, Л. М. Карамушка, В. Ф. Моргун, А. С. Москальова, С. О. Ніколаєнко, Дж. Поррас, П. Робертсон, С. Сішор, та ін.), що склали підґрунтя для визначення сутності психологічної підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності.

Елементи психологічної підготовки до професійної діяльності представлені в теорії і практиці моделювання професійної компетентності (І. Д. Белоновська, О. В. Овчарук, Н. В. Чепелева та ін.), розвитку професійних якостей і майстерності (Н. Ю. Воляннюк, А. К. Маркова, Ю. О. Приходько та ін.), розвитку кар'єри (П. Мучинські, Д. Шульц та ін.), активізації мотивації професійної діяльності (С. Занюк, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. С. Лукіна та ін.), психогієни розумової діяльності (С. І. Болтівець, Р. Ках, С. А. Косілов та ін.).

Провідні ідеї та принципи психологічної підготовки до професійної діяльності в системі «людина – техніка» закладені на засадах психологічного аналізу особливостей операторської діяльності (Р. Акофф, П. К. Анохін, Н. Вінер, А. Г. Вельфорд, Б. А. Душков, Ф. Емері, Б. Ф. Ломов, В. К. Мартенс, Д. О. Ошанін, А. Розенблют та ін.), забезпечення надійності системи «людина – техніка» за рахунок активізації індивідуально-особистісних якостей оператора (К. М. Гуревич, Є. П. Ільїн, Е. Ю. Компан, Г. В. Ложкін, В. Л. Маріщук, Дж. Міллер й ін.), аналізу психологічних особливостей діяльності, пов'язаної з програмуванням та інформаційними технологіями (О. Є. Войсунський, О. А. Долникова, Л. В. Грішко, В. С. Гриценко, М. Л. Смульсон, Н. В. Чудова, Б. Шнейдерман та ін.).

Ціллю даної статті є визначення загальної концепції і моделі психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій у вищому навчальному закладі, а також принципів її запровадження у навчальний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експериментальним майданчиком дослідження проблеми психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій виступив Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв); дослідженням було охоплено понад 100 студентів, які навчаються за напрямами підготовки: комп'ютерні науки (6.050101), програмна інженерія (6.050103), комп'ютерна інженерія (6.050102), системи технічного захисту інформації (6.170102).

Теоретичні засади психологічної підготовки до професійної діяльності, сучасні завдання вищої освіти щодо підготовки спеціалістів, психологічні особливості професійної діяльності, пов'язаної з комп'ютерними технологіями дозволяють виокремити сутність і завдання психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій до професійної діяльності. По-перше, психологічна підготовка концентрує увагу на питаннях, до чого повинен бути готовий майбутній спеціаліст, які вимоги до нього будуть пред'явлені, в яких умовах йому доведеться працювати, які професійно важливі якості потрібні для професійної успішності, які індивідуально-особистісні властивості йому необхідно активізувати й розвивати. По-друге, психологічна підготовка майбутніх спеціалістів повинна здійснюватись в умовах вищого навчального закладу і бути спрямованою на побудову адекватного образу професії, розвиток стійких професійних мотивів, формування професійної Я-концепції майбутніх спеціалістів, активізацію розвитку професійно важливих якостей, виступати умовою для подолання кризи професійного вибору, яка часто виникає на стадії професійного навчання, та уникнення кризи професійних експектацій. По-третє, психологічна підготовка майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій до професійної діяльності в умовах навчального закладу повинна створити наочні орієнтири для проектування індивідуальної професійної траєкторії та виступити підґрунтям для формування установки на професійний розвиток майбутнього спеціаліста.

Для того, щоб реалізувати вищезазначені завдання психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій до професійної діяльності на практиці, необхідно визначити принципи формування її змісту. Сьогодні у світі активно впроваджуються методи психологічної підготовки до різних видів і аспектів професійної діяльності. Досвід розробки таких методів показує, що відправною точкою з якої починається визначення структури і змісту певного виду психологічної підготовки, є аналіз професійної діяльності, яка задає систему координат де відбувається взаємодія особистості з професією [2; 5; 7]. Дослідження особливостей професійної діяльності передбачає всебічне вивчення психологічних характеристик суб'єкта, предмета і процесу діяльності з позицій професіографії на рівні спеціальності, тобто визначення її специфіки, умов, вимог, які вона висуває перед спеціалістом, можливостей, які вона дає, розкриття комплексу професійно важливих якостей, психофізіологічних властивостей та особистісних рис суб'єкта діяльності [1; 3; 4]. Також психологічна підготовка до професійної діяльності передбачає проведення діагностичних процедур, які повинні розкрити профіль реальних успішних фахівців, щоб показати майбутнім спеціалістам, за рахунок яких комбінацій індивідуально-особистісних якостей можна досягти успіху в професії. Також необхідно провести діагностику професійних профілів майбутніх спеціалістів для того, щоб вони змогли уявити свій професійний потенціал, порівняти з ідеальною й реальною моделями спеціаліста і визначити для себе, які професійно значущі здібності та якості їм необхідно розвивати. Таким чином модель психологічної підготовки майбутніх спеціалістів розкриває предметне коло питань, які повинні бути висвітлені:

1. **Аналіз професійної діяльності:** 1) соціально-економічні особливості професійної діяльності; 2) особливості процесу професійної діяльності (професійні функції, задачі, вимоги до працівника, критерії успішності професійної діяльності); 3) психологічні особливості умов та організації праці (особливості організації робочого часу, особливості професійної комунікації і т.д.); 4) психологічні процеси, які забезпечують виконання професійної діяльності (особливості сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мотиваційні й вольові особливості і т.д.)

2. **Аналіз суб'єкта діяльності:** 1) професійно важливі якості спеціаліста (ідеальна модель фахівця); 2) індивідуальні властивості, здібності, особистісні якості спеціаліста (питання про розвиток, компенсацію та підсилюючий вплив індивідуальних характеристик спеціаліста); 3) психологічний профіль фахівців-еталонів (питання про індивідуальні шляхи досягнення успіху в професійній діяльності); 4) діагностика професійно значущих властивостей майбутніх спеціалістів; 5) порівняння аналітичних і діагностичних даних.

Результати психологічної підготовки повинні відбитися в наступних елементах:

1. **Формування уявлень щодо обраної професії :**

- «Я знаю, яку соціально-економічну значущість має обрана мною професія»;
- «Я уявляю, в яких галузях суспільної праці можу реалізуватись»;
- «Я уявляю, які функції і задачі повинен вирішувати спеціаліст»;
- «Я уявляю, в яких умовах працюють спеціалісти, в залежності від особливостей організації»;
- «Я уявляю, які вимоги пред'являються спеціалістові»;
- «Я знаю, які психологічні особливості має обрана мною професія»

2. **Формування професійних мотивів:**

- «Я знаю, які можливості відкриває переді мною моя майбутня професія і чого я прагну досягти»;

3. **Формування уявлень себе в обраній професії :**

- «Я знаю, де я хочу професійно реалізуватись»;
- «Я знаю, які індивідуально-особистісні властивості складають мій професійний потенціал»;
- «Я усвідомлюю себе представником обраної професії»;

4. **Формування установки на професійний розвиток:**

- «Я уявляю, які професійно важливі якості потрібні, щоб бути успішним спеціалістом»;
- «Я знаю, які професійно значущі здібності та якості мені потрібно розвивати»

Як бачимо, психологічна підготовка до професійної діяльності на початковому етапі навчання зосереджує увагу на створенні образу обраної професії, на формуванні у майбутніх спеціалістів стійких професійних мотивів, розвитку професійної Я-концепції в єдності її когнітивної, емоційно-оцінної та поведінкової складових.

Теоретичне та емпіричне дослідження проблеми психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій до професійної діяльності показало, що одним з головних завдань навчального закладу системи професійної

освіти є створення таких організаційних і дидактичних умов, за яких розвиток відповідних професійних новоутворень буде відбуватися у студентів як нормативна складового навчального процесу, і не стихійно, а під контролем викладачів [6].

Формувальний вплив психологічної підготовки до професійної діяльності як спеціально організований вид навчальної діяльності виявляється у позитивній динаміці змін у професійно обумовлених підструктурах особистості майбутніх спеціалістів: мотиваційно-цільовій, когнітивній, образі професійного «Я». Відповідно до цього, психологічна підготовка майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій до професійної діяльності повинна виконати наступні функції: прогностичну, конструктивну, діагностичну, рефлексивну, розвивальну. Прогностична функція має відношення до професійної мети, перспективи і спрямована на уточнення вектору професійної самореалізації студентів; конструктивна – базується на уявленні про специфіку професійної діяльності і концентрується на вимогах до спеціаліста і професійно важливих якостях; діагностична – фокусується на діагностиці індивідуальних властивостей, які пов'язані з професійною сферою майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій; рефлексивна – відбиває процес осмислення студентами своїх здібностей, можливостей, обмежень, усвідомлення свого професійного потенціалу; розвивальна – спрямована сприяння розвитку професійно важливих якостей, формуванню особистісного цілісного уявлення «Я у професії», розкриває прийоми регуляції діяльності.

Визначення організаційної форми впровадження психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій в умовах вищого навчального закладу ґрунтується на наступних підставах. По-перше, у навчальних планах підготовки спеціалістів з комп'ютерних технологій передбачена дисципліна «Основи психології», яка має переважно академічну спрямованість і зорієнтована на курс загальної психології. По-друге, в найближчому майбутньому, збільшення навчального часу на дисципліні гуманітарного циклу для технічних напрямів підготовки не передбачається. По-третє, у практиці організації додаткових навчальних спецкурсів для студентів технічного профілю перевага віддається спеціальним професійним дисциплінам. У зв'язку з цим, для організації процесу психологічної підготовки, було запропоновано виділення в курсі дисципліни «Основи психології» окремого навчального модуля «Психологічна підготовка до професійної діяльності».

Навчальний модуль «Психологічна підготовка до професійної діяльності» представляє собою завершальну структурну частину в курсі дисципліни «Основи психології» і спирається на отримані студентами базові знання про основні психічні процеси, явища, стани, психічні властивості і форми вияву особистості, використовуються результати тестування особливостей пізнавальних процесів, проявів темпераменту, мотиваційної і вольової сфери, особистісних особливостей студентів, з метою визначення кожним студентом, свого індивідуального професійного профілю. Формами психолого-педагогічного процесу визначені: міні-лекції, практичні заняття, аудиторні заняття, самостійна робота студентів під керівництвом викладача, індивідуальна робота, заняття у вигляді міні-тренінгу.

Основними принципами організації процесу психологічної підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності визначені: 1) цільовий принцип, який передбачає, що для кожної складової частини і всього процесу психологічної підготовки визначаються певні цілі і задачі; 2) принцип диференціації полягає в тому, що процес психологічної підготовки майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій організовано окремо для кожної групи студентів за напрямом спеціалізації з метою виокремлення психологічних особливостей певної спеціальності; 3) принцип наступності базується на тому, що інформація в змісті психологічної підготовки вбудовується у наявну систему знань студентів; 4) принцип логічності передбачає, що інформаційні матеріали в змісті психологічної підготовки піддаються змістовному узагальненню, аналізу з виявленням логічних зв'язків, виділенням головних, істотних й супутніх ознак, також процесі психологічної підготовки використовуються структурно-логічні схеми, аналітичні моделі); 5) особистісний принцип базується на тому, що вхідна інформація піддається осмисленню, у студентів активізується рефлексія щодо професійно-особистісних аспектів свого буття, уточнюються особистісні уявлення про себе в системі координат обраної професії, активізується потреба відповідати вимогам професії і досягти певних результатів у обраній професії; 6) принцип індивідуалізації передбачає урахування індивідуально-особистісних особливостей студентів в процесі психологічної підготовки, особливо, в процесі активних методів навчання (мозковий штурм, психологічні вправи, рольові ігри); 7) формувальний принцип передбачає використання студентами набутої інформації на практиці, як у навчальному процесі, у професійно обумовлених ситуаціях, так і у життєвих ситуаціях взагалі; 8) принцип розвитку передбачає активізацію професійного і особистісного розвитку студентів, який проявляється у розвитку професійних мотивів, розвитку професійного самовизначення, розвитку професійної Я-концепції, а також у сприянні розвитку професійно важливих якостей майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій.

Висновки. Психологія – як галузь знань, має реальні можливості допомогти студентам глибше пізнати себе, зорієнтувати процес навчання на професійний розвиток, формувати професійну самосвідомість. Психологічна підготовка має здійснити зсув професійних уявлень студентів з позиції «Я і професія» на позицію «Я у професії».

Література

1. Гриценко В. С. Компьютерный труд в постиндустриальном обществе / В. С. Гриценко // Вестник Российского философского общества. – 2009. – № 2 (50). – С. 208-210.
2. Гришко Л. В. Требования к профессиональным качествам программиста [Электронный ресурс] / Л. В. Гришко // Историчности. – Вып. 173. – (Серия «Прикладная математика. Информатика»). – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N173/N173p116-120.pdf.
3. Долныкова А. А. Психологические особенности суперпрограммистов / А. А. Долныкова, Н. В. Чудова // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18, № 1. – С. 113-121.
4. Коляда М. Дивергентне мислення як основний тип продуктивного мислення майбутніх фахівців із захисту інформації та управління інформаційною безпекою / М. Коляда // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 1. – С. 187-196.

5. *Смульсон М.Л.* Психологічні аспекти підготовки молоді до інтелектуальної діяльності програміста / М. Л. Смульсон // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. – К.: Любів Україну, 2000. – Т.2, ч.1. – С. 130-136.
6. *Чугуєва І.Є.* Психологічна підготовка спеціалістів з комп'ютерних технологій до професійної діяльності / І.Є. Чугуєва // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – К., 2009. – Т. 3 (15), дод. 4 : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : тем. вип. – С. 688-698.
7. *Шнейдерман Б.* Психология программирования: человеческие факторы в вычислительных и информационных системах / Б. Шнейдерман. – М. : Радио и связь, 1984. – 304 с.

В статье представлена модель психологической подготовки будущих специалистов по компьютерным технологиям, в которой отражены элементы ее содержания, функции, принципы внедрения в учебный процесс.

The article presents a model of psychological training of future specialists in computer technology, which reflects elements of its content, function and principles of the implementation in the learning process.

©2012 р.

О. Р. Щіпановська (м. Київ)

ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЯК БАГАТОВИМІРНИЙ СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної освіти постає виховання фізично, морально, соціально, духовно здорової особистості, оскільки стан здоров'я населення України свідчить про існування реальної загрози вимирання нації. Цінність збереження здорового генофонду та працездатності населення виступають на перший план. Вимоги сучасності потребують переорієнтації змісту навчання, освіти й виховання підростаючого покоління, зміщення акцентів на створення умов для повноцінного, всебічного розвитку особистості. Для того, щоб навчити людину жити, успішно діяти у світі, досягати поставлених цілей, самовизначитися у ньому, необхідно сформуванню на всіх етапах освіти ціннісне ставлення до себе, свого образу „Я”, одним із компонентів якого є установка – «Я – здоровий». Ця парадигма сучасної освіти чітко відображена в державних документах, законах України: «Про дошкільну освіту» (2009), «Про охорону дитинства» (2003), «Національній доктрині розвитку освіти» (2002 р.), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про освіту» (2008), «Про вищу освіту» (2010) та ін. Наприклад, на сучасному етапі серед завдань *дошкільної освіти* найголовнішим постає забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку дошкільника, формування в нього ціннісного ставлення до Природи, Культури, Людей і Самого Себе [13, 17]. А Закон України «Про вищу освіту» спрямований на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України, встановлення правових, організаційних, фінансових та інших засад функціонування системи вищої освіти, створення умов для самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях. Отже, ми бачимо, що метою освіти в Україні на всіх її рівнях є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями, причому базується освіта на принципах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [12]. У той же час прямо не наголошується на такій функції освіти як профілактика, збереження, примноження здоров'я, але той науковий і практичний потенціали, що мають заклади вищої освіти на сьогоднішній день дозволяють говорити про їх застосування з метою розширення світогляду й поглиблення компетентності студентської молоді щодо здорового способу життя. Для втілення поставлених перед освітою завдань на всіх її рівнях, важливим є створення умов, що забезпечують ефективне використання, збереження й примноження людського потенціалу, життєвого ресурсу кожної людини, її здоров'я – цікавого й складного явища, яке завжди привертало і буде привертати увагу не лише дослідників, але й кожної людини.

Отже, освіта в сфері здоров'я виступає стратегічним напрямом навчання, особливо в вищих навчальних закладах, оскільки державний курс освітньої політики в Україні передбачає пропаганду і підтримку здорового способу життя, виховання здорового молодого покоління, якому жити і працювати в оновленій державі. Сучасними психологами і педагогами вивчаються умови, найбільш сприятливі для цілісного розвитку дитини як особистості, формування її психічного здоров'я (О.Л. Кононко, В.К. Котирло, С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір, Л.Д. Мельник, З.П. Плохій). Проблему фізичного розвитку дітей дошкільного віку досліджують О.Л. Богініч, Е.С. Вільчковський, Н.Ф. Денисенко, Л.А. Сварковську та ін. У працях І.І. Брехмана, О.Д. Дубогай, Р.З. Поташнюк та ін. значна увага приділяється питанням дотримання підростаючим поколінням здорового способу життя. Водночас залишається недостатньо вивченою проблема організації освітнього процесу з формування у молоді ціннісного ставлення до власного здоров'я [5].

Тому **метою нашого дослідження** постає всебічний розгляд поняття «здоров'я», визначення його складових, аналіз чинників впливу та визначення шляхів його збереження й вдосконалення засобами освіти, підвищення компетентності молоді у фізичній, психічній і соціальній його сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «здоров'я» настільки давнє, що в усіх мовах світу воно є і означає високу працездатність, гарний настрій, упевненість у собі. Аналіз досліджень та публікацій з питань здорового розвитку особистості демонструє необхідність усвідомлення кожною людиною, що здоров'я це той життєвий ресурс, використовуючи який людина могла б активно і творчо проявляти себе в усіх сферах життєдіяльності протягом життя. Про це свідчать роботи Водоп'янової Н.Є., Ходиревої Н.В., Васильєвої О.С., Філатова Ф.Р., Правдіної Л.Р., Литвиненко С.Н., Амосова М.М.